

**โครงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ตามความต้องการของชุมชนในองค์การบริหารส่วนตำบลศรีสองรัก จังหวัดเลย**
Projects for Enhancing Healthy Community Applying the Sufficiency Economy according
to Community's Needs in Srisongrak Tambon Administration Organization in Loei

เสาวภา สุขประเสริฐ¹

Saowapa Sukprasert¹

Corresponding author's E-mail: aowapa.suk@ru.ac.th¹

(Received: October 12, 2018; Revised: December 19, 2018; Accepted: July 8, 2019)

บทคัดย่อ

สุขภาวะชุมชนเป็นความต้องการสูงสุดของชุมชนที่มีชีวิตในชุมชนอย่างมีความสุข การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอโครงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามความต้องการของชุมชน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นกระบวนการที่มีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มเป้าหมายคือผู้นำชุมชนและตัวแทนชุมชน 11 ชุมชน จำนวนชุมชนละ 10 คน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลศรีสองรักจำนวน 110 คน รวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ และการประชุมเชิงปฏิบัติการ เครื่องมือคือ แบบสังเกต ประเด็นการสัมภาษณ์และประเด็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลวิจัยพบว่า โครงการที่ชุมชนร่วมกันนำเสนอ ได้แก่ การเสนอโครงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ชุมชนร่วมกันกำหนดด้านการออมคือโครงการสัจจะออมทรัพย์ โครงการทำบุญซื้อข้าวเดือน โครงการออมวันละบาท เป็นต้น ด้านสวัสดิการชุมชนคือกลุ่มฌาปนกิจ โครงการออกกกำลังกาย กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้านและสวัสดิการการรักษายาบาลด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทุนชุมชน คือโครงการพิทักษ์น้ำเลย โครงการรักษาสะนาบ โครงการผักสวนครัวรั้วสุขภาพ โครงการจิตสาธารณะทุกวันพระ เป็นต้น ด้านการสร้างกฎเกณฑ์ชุมชนคือโครงการขบขี้ปลอดภัยไม่เสียดังโครงการงานศพปลอดเหล้าและการพนัน โครงการลดการซื้อหอยเป็นต้นโครงการหลากหลายเหล่านี้เป็นกลุ่มกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างการดำเนินชีวิตในชุมชนมีวิถีชีวิตบนหลักความพอเพียงและผลวิจัยยังสะท้อนบทบาทของผู้หญิงในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการผลักดันเชิงรุกโครงการต่างๆ ให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: สุขภาวะชุมชน โครงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

Healthy community is the highest need of community life which is the happy living. The purpose of this research was to propose the projects for enhancing the healthy community to avoid temptation applying the Sufficiency Economy. The qualitative approach was applied in the study focusing on community participation process. The target group was 110 leaders and representatives of 11 villages in Srisongrak Administration Organization. Data was collected through multi-methods by means of documentary studies, observations, interviews and workshop. The instruments were the observation forms, interview schedules and workshop guides.

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹ Lecturers, Social Development Program, Faculty of Humanities and Social Sciences Loei Rajabhat University

Data was analyzed by content analysis. The results were as follows: The projects that the community proposed for enhancing the healthy community to avoid temptation applying the Sufficiency Economy on saving aspect signified veracity saving fund group, household accounting group, and one baht a day saving group. On community welfares stated the projects of cremation, exercise, saving for production groups and health welfares. On community capitals conservation and utilization stated the projects of Loei River preservation, Phusanao conservation, kitchen garden and health fence group, and public minds on Buddhist Sabbath days. On community regulation aspect signified the projects of safe rides with low noises, funerals free from alcohols and gambling and reducing buying illegal lottery tickets. These various activities were provided for ways of living with the Sufficiency Economy principles. The results also reflected the important roles of community women to pro-active push all projects to be implemented continuously and efficiently.

Keywords: healthy community, projects for enhancing healthy community applying the sufficiency economy

ความเป็นมาของปัญหา

การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มียุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศนำไปสู่สังคมที่พึงปรารถนาให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน สังคมสงบสันติและประชาชนดำรงชีวิตอย่างมีความสุขโดยยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาที่มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตและสภาวะที่ดีสำหรับคนไทยพัฒนาคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มีวินัย ใฝ่รู้ ตื่นรู้และเรียนรู้ มีความรู้ ทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม มีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีจิตสาธารณะ มีความเป็นพลเมืองไทย พลเมืองอาเซียนและพลเมืองโลกที่มีคุณภาพภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) และยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมลดความเหลื่อมล้ำในสังคมมุ่งสร้างโอกาสการเข้าถึงปัจจัยการประกอบอาชีพ แหล่งทุน โครงสร้างพื้นฐานและทักษะความรู้ที่จะเป็นฐานการประกอบอาชีพที่มั่นคงนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตให้ทุกคนในสังคมไทยและสร้างการมีส่วนร่วมในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองได้อย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรีโดยเสริมสร้างพลังทางสังคมให้ทุกคนแสดงออกทางความคิด

อย่างสร้างสรรค์เพิ่มศักยภาพในการจัดการปัญหาของชุมชนด้วยตัวเองโดยมีเป้าหมายที่มุ่งเน้นการนำไปสู่สภาวะชุมชนหรือความสุขของชุมชนที่ได้วางยุทธศาสตร์ให้คนและสังคมไทยสามารถปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ อย่างรู้เท่าทัน ภายใต้หลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเอง การมีภูมิคุ้มกัน และการสร้างสมดุลของการพัฒนาให้เกิดขึ้นในทุกมิติควบคู่กับการนำทุนที่มีอยู่ในสังคมไทยทั้งทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มาใช้ให้เกิดประโยชน์และเสริมสร้างให้เข้มแข็ง ในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและระดับประเทศ เพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ช่วยให้ประเทศมีภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็ง โดยการสร้างภูมิคุ้มกันทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ภูมิคุ้มกันด้านวัตถุ 2) ภูมิคุ้มกันด้านสังคม ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน สถาบันทางสังคม ให้รู้จักสามัคคี เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน เป็นเครือข่ายอย่างสร้างสรรค์ 3) ภูมิคุ้มกันด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งที่บ้านโรงเรียน ที่ทำงาน ชุมชนเมือง-ชนบท และประเทศ ร่วมใส่ใจและสร้างความเข้มแข็งด้านสิ่งแวดล้อม และ 4) ภูมิคุ้มกันด้านวัฒนธรรม

ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมจากโลกภายนอก การพัฒนา
ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12
จึงต้องมุ่งสร้างภูมิคุ้มกัน ให้แก่ครอบครัว ชุมชน สังคม และ
ประเทศชาติ โดยใช้แนวคิดทิศทางการพัฒนาประเทศอย่าง
ยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

อย่างไรก็ตาม ผลการพัฒนาใน 4 ทศวรรษที่ผ่านมา
มาส่งผลให้สังคมไทยเป็นสังคมวัตถุนิยมทำให้เกิดปัญหา
เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนาตามกระแส
หลัก (Main stream) ทำให้วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงไป
เกิดปัญหาระบบค่านิยมเน้นการบริโภคนิยม ปัญหาด้าน
ศีลธรรม เกิดความล้มละลายของครอบครัว ความสัมพันธ์
ระหว่างครอบครัวและชุมชนได้รับผลกระทบ (วัชรินทร์
สายสาระ, 2551; ปรียานุช พิบูลสรวุฑ, 2550) นอกจากนี้
พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2538) ได้เน้นถึงปัญหา
จริยธรรม ที่มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย บริโภคนิยม ขาดระเบียบ
วินัยและยังข้องเกี่ยวกับอบายมุข ทำให้เกิดปัญหาสังคม
ตามมา ผลกระทบดังกล่าวเห็นได้ว่าการพัฒนาต้องเป็นการ
พัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน และการน้อมนำ **ปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง** ซึ่งเป็นแนวคิดอยู่บนรากฐานของ
วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทยในการดำเนินชีวิตบนทาง
สายกลางและความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ
ความมีเหตุมีผล การสร้างความคุ้มกันในตัวเอง ใช้ความรู้
และคุณธรรมในชีวิตที่ต้องมีสติปัญญาและความเพียร
นำไปสู่ความสุขในการดำเนินชีวิต (ปรียานุช พิบูลสรวุฑ,
2550)

การพัฒนาให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนโดยมีเป้าหมาย คือ สุขภาวะของชุมชนไม่ว่าจะ
เรียกชื่อว่าชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนพึ่งตนเอง หรือชุมชนเป็นสุข
เป็นต้นโดยภาพรวมก็ล้วนมีความหมายสะท้อนให้เห็นถึง
ภาวะที่ชุมชนเป็นสุขที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน เพราะเป็น
เรื่องของคนในพื้นที่ที่จะบอกได้ว่าสิ่งที่มีคุณค่าสูงสุดที่มี
ความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของแต่ละชุมชน

มิฉะนั้นหากขาดการมีส่วนร่วมคิด ร่วมสร้าง ร่วมประเมิน
ร่วมกันของชุมชน และปล่อยให้หน่วยงานราชการหรือ
หน่วยงานภายนอกเข้ามาประเมิน นอกจากจะก่อให้เกิด
ความตามเงื่อนงำที่ต่างไปจากวิถีชีวิตของชุมชนแล้ว การ
ประเมินดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อระเบียบแบบแผนการดำเนิน
ชีวิตและสุขภาพของชุมชนได้ และนำไปสู่การแก้ปัญหาที่
ไม่ตรงกับปัญหาและความต้องการ ขณะเดียวกันอาจสร้าง
ปัญหาเพิ่มขึ้น ดังนั้น การพัฒนาจึงต้องเปิดโอกาสให้
สมาชิกชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนิยามค้นหา
ชุมชนเป็นสุขของตนเอง (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และ
เชมณัฐ อินทรสุวรรณ, 2553) การศึกษาสุขภาพะชุมชน
จึงมีความจำเป็นเพื่อให้ชุมชนสามารถกำหนดสิ่งที่มีคุณค่า
สูงสุดของเป้าหมายในการพัฒนาด้วยตนเอง สามารถทำให้
เกิดภูมิคุ้มกันที่ดีสามารถรองรับผลกระทบจากการ
เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและคาดว่าผลกระทบจะมีความ
รุนแรงมากขึ้นเพราะความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจเพียง
อย่างเดียวไม่ทำให้เกิดความสุขแต่อาจเป็นการสร้างปัญหา
เพิ่มขึ้น (วิทยากร เชียงกูล, 2548)

จากการศึกษาข้อมูลชุมชนในองค์การบริหารส่วน
ตำบลศรีสองรัก จังหวัดเลย พบว่ามีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด
11 หมู่บ้าน มีประชากรรวมทั้งสิ้น 7,464 คน ชุมชนยัง
ประสบปัญหาในประเด็นสุขภาพะชุมชนในการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและด้านอบายมุขต่างๆ
ไม่ว่าจะเป็นการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ต้มสุรา เล่นการพนันและ
ซื้อหวยใต้ดิน การเสนอโครงการเสริมสร้างสุขภาพะชุมชน
ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้กระบวนการวิจัย
แบบมีส่วนร่วมให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมในการ
แสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์จากประสบการณ์ตรง
เพื่อได้โครงการเสริมสร้างสุขภาพะชุมชนตามหลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงที่กำหนดโดยชุมชนเองเพื่อตอบสนอง
ความต้องการที่แท้จริง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยในฐานะที่เป็น
อาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น จึงมีความสนใจ
ศึกษาการเสนอโครงการเสริมสร้างสุขภาพะชุมชนตามหลัก
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่จะนำไปสู่กิจกรรมต่างๆ ที่จะทำ

ให้เกิดภูมิคุ้มกันที่ดีในชุมชนรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และส่งผลของการพัฒนาที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อเสนอโครงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลศรีสองรัก จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้รูปแบบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการมีส่วนร่วม มีรายละเอียดดังนี้

1. **พื้นที่วิจัย** ได้แก่ เขตองค์การบริหารส่วนตำบลศรีสองรัก มีทั้งหมด 11 หมู่บ้าน ดังนี้ หมู่ที่ 1 บ้านน้อยนาข่า หมู่ที่ 2 บ้านนาโคก หมู่ที่ 3 บ้านใหม่พัฒนา หมู่ที่ 4 บ้านนาม่วง หมู่ที่ 5 บ้านท่าบุง หมู่ที่ 6, 7 บ้านปากหมาก หมู่ที่ 8 บ้านวังโป่ง หมู่ที่ 9 บ้านท่าวังแคน หมู่ที่ 10 บ้านโคกสว่าง และหมู่ที่ 11 บ้านศรีสองรัก

2. **กลุ่มเป้าหมาย** กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ได้แก่ ตัวแทนทั้ง 11 ชุมชน ชุมชนละ 10 คน เป็นชาย 42 คน และเป็นหญิง 68 คน รวม 110 คน ประกอบด้วยผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มในหมู่บ้าน คือ กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ฯลฯ และตัวแทนชาวบ้านที่เต็มใจเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย

3. **ขั้นตอน เครื่องมือการวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูล** ได้ดำเนินการวิจัยเป็น 3 ระยะ โดยระยะแรกเป็นการเตรียมการและประสานงาน ระยะที่สองเป็นระยะเก็บรวบรวมข้อมูลเน้นการมีส่วนร่วม และระยะที่สามเป็นระยะสรุปองค์ความรู้และสรุปผลการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมการและการประสานงาน ได้ดำเนินการดังนี้ 1) ประชุมคณะวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยกับแผนการดำเนินการวิจัย สร้างความเข้าใจกับรูปแบบการวิจัยที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม วัตถุประสงค์การวิจัย การ

รวบรวมข้อมูล และสร้างเครื่องมือ คือ แบบสังเกต ประเด็นการสัมภาษณ์ และ ประเด็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ 2) ศึกษาบริบทชุมชน พื้นที่การวิจัยทั้ง 11 หมู่บ้าน ดำเนินการสำรวจบริบทพื้นที่วิจัยครอบคลุมทุกด้าน 3) ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับข้อมูลหมู่บ้านในพื้นที่วิจัย วิเคราะห์เอกสาร สรุปข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลศรีสองรัก และข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้าน และ 4) ประสานกลุ่มเป้าหมาย คือผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มและตัวแทนชุมชนที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ระยะที่ 2 ระยะเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเน้นการมีส่วนร่วม ได้ดำเนินการดังนี้ 2) สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 11 หมู่บ้าน ละ 10 คน โดยใช้เครื่องมือประเด็นการสัมภาษณ์ 3) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ 1 ครั้ง โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือผู้ให้ข้อมูลสำคัญหมู่บ้านละ 4 คน รวม 44 คน โดยมีเครื่องมือคือ ประเด็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ และ 4) การสังเกตร่วมกับ การสัมภาษณ์ ประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยมีเครื่องมือ คือแบบสังเกต

ระยะที่ 3 ระยะสรุปองค์ความรู้ และสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้ 1) จัดเวทีคืนข้อมูลให้กับชุมชน 1 ครั้ง โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้นำชุมชน และตัวแทนชุมชน หมู่บ้านละ 4 คน 11 หมู่บ้าน คือ 44 คน เพื่อยืนยันผลการวิจัยคือโครงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์การวิจัย และ 2) ประชุมนักวิจัย สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย และสรุปผลการวิจัย เขียนรายงานการวิจัยและเสนอบทความการวิจัย

4. **การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล** การตรวจสอบข้อมูลโดยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการ (Methodological triangulation) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และ นำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการวิจัย

การเสนอโครงการเสริมสร้างสุขภาพชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีผลการวิจัยดังนี้

1. บริบทชุมชนทั้ง 11 หมู่บ้าน

1.1 หมู่ที่ 1 บ้านน้อยนาข่า ตั้งอยู่ริมถนนสายเลย-เชียงคาน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูกประชาชนประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา ทำสวน และรับราชการ การทำไร่มีการปลูกมันสำปะหลัง ปลูกยางพารา และปลูกข้าวโพด ประชาชนบางส่วนรับจ้างในเมืองเลยและหมู่บ้านใกล้เคียง ลักษณะชุมชนตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางคมนาคม มีลักษณะชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีปัญหาเส้นทางการเกษตรไม่สะดวก ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ถึงแม้จะมีแหล่งน้ำสาธารณะคือ ห้วยน้ำพาน ห้วยอีเลิง และอ่างห้วยน้อย มีประชากรรวมทั้งสิ้น 1,327 คน จาก 1,263 ครัวเรือน มีงานบุญประเพณีในการแห่ต้นดอกไม้หลังสงกรานต์ ร่วมกับหมู่ 3 บ้านใหม่พัฒนา หมู่ 9 บ้านท่าวังแคน ชาวบ้านยังมีการลงแขก (การเอาแรงกัน) แต่ก็ยังมีการจ้างงานในหมู่บ้าน โดยได้ราคา 250 บาทต่อวัน ชาวบ้านสามารถหาอาหารตามธรรมชาติได้จากป่าที่อยู่ภูเขาใกล้ๆ จากภูพานางและจากบริเวณวัดถ้าหมู่บ้าน ประชาชนมีรายได้เฉลี่ย 7,656 บาทต่อคนต่อปี หมู่บ้านมีกลุ่มอาชีพคือกลุ่มจักสานทำไม้กวาด สานกระติบข้าว สานหวด ฯลฯ ส่งขายตำบลใกล้เคียงคือ ตำบลนาอ้อ และกลุ่มน้ำยาอบเนกประสงค์ ทำน้ำยาล้างจานขายในหมู่บ้าน ประสบปัญหาด้านหนี้สิน แต่ไม่มีหนี้สินนอกระบบ จะมีเพียงหนี้กองทุนหมู่บ้าน และหนี้ ธ.ก.ส.

1.2 หมู่ที่ 2 บ้านนาโคก ตั้งอยู่ติดกับบ้านน้อยนาข่า พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ ทำการเกษตรได้ดี ปลูกมันสำปะหลัง ยางพารา และข้าวโพด มีปัญหาด้านการขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค มีประชากรทั้งสิ้น 1,011 คน จาก 249 ครัวเรือน เนื่องจากหมู่บ้านไม่ไกลจากตัวเมืองนอกฤดูการเกษตรยังเข้าไปรับจ้างงานในเมืองได้ค่าจ้างวันละ 300 บาท ชุมชนยังใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรคือ จากภูชะนาว ภูน้อย และวัดถ้าหมู่บ้าน ประชาชนมีรายได้

29,656 บาทต่อคนต่อปี มีกลุ่มอาชีพ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มจักสาน และกลุ่มอาชีพเย็บผ้าห่ม ชาวบ้านยังมีการลงแขก (เอาแรงกัน) และ ประสบภาวะหนี้สินแต่ก็เป็นหนี้กองทุนหมู่บ้านไม่ใช่หนี้นอกระบบ

1.3 หมู่ที่ 3 บ้านใหม่พัฒนา ตั้งอยู่ติดกับบ้านนาโคก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา ทำการเกษตรคือทำนาทำไร่ และสวนยางพารา ปลูกมันสำปะหลังและข้าวโพด มี 176 ครัวเรือน ประชากร 641 คน มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในการหาอาหารคือเขาเหล็ก และห้วยน้ำพัน ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากร ซึ่งมีการตั้งกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัด เช่น ห้ามทะเลาะกัน ห้ามส่งเสียงดัง ห้ามขับรถเร็ว ห้ามเล่นการพนัน และห้ามยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติดเป็นต้น ถ้ามีการฝ่าฝืนจะถูกปรับเป็นเงิน 500 บาท ชาวบ้านยังมีการลงแขก (เอาแรงกัน) ในหมู่บ้าน และมีการจ้างงานในหมู่บ้าน 250 บาทต่อวัน แต่ถ้ามีเครื่องตัดหญ้ามาเองก็เป็น 300 บาท ประชาชนมีรายได้ 80,000 บาทต่อคน ต่อปี มีกลุ่มอาชีพ 2 กลุ่มคือ กลุ่มอาชีพจักสานและดอกไม้ประดิษฐ์ ชาวบ้านประสบปัญหาในการไม่มีเอกสารสิทธิ์ หมู่บ้านนี้ประสบความสำเร็จในการบริหารกองทุนหมู่บ้าน ได้รับรางวัลในระดับ 3A ชาวบ้านประสบปัญหาด้านหนี้สินและยังมีหนี้สินนอกระบบ

1.4 หมู่ที่ 4 บ้านนาม่วง ตั้งอยู่ริมถนนเลย-เชียงคาน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ เหมาะแก่การทำ การเกษตร ประชาชนประกอบอาชีพทำนา เลี้ยงโค กระบือ ปลูกมันสำปะหลัง เมื่อว่างเว้นจากการเกษตรก็ไปรับจ้าง ปลูกข้าว ปลูกมัน ปลูกยางพารา และตัดหญ้าในหมู่บ้าน ใกล้เคียงโดยมีรายได้วันละ 250-300 บาทต่อวัน ประชาชนมีรายได้ 43,516 บาทต่อคนต่อปี มีกลุ่มอาชีพ 1 กลุ่มคือ กลุ่มเลี้ยงวัว ประสบปัญหาคือขาดน้ำอุปโภคและบริโภค ชาวบ้านมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติสามารถหาอาหารจากธรรมชาติได้คือ ภูเขาที่อยู่ใกล้หมู่บ้านคือ ภูเหล็ก ภูชะนาว ภูน้อย และแหล่งน้ำธรรมชาติ คือห้วยน้ำพาน ห้วยข้าป่า และห้วยน้ำเคื่อ ชาวบ้านยังมีการลงแขก (การเอาแรงกัน) ประสบปัญหาด้านสุขภาพคือมีผู้ป่วยเป็นโรคเบาหวานและ

เป็นใช้เลือดออก หมู่บ้านยังมีการเล่นการพนัน เล่นห่วยได้ ดินและดีมีสุรา หมู่บ้านมีสถานที่ปฏิบัติธรรมคือวัดประจำ หมู่บ้านที่ในเดือนธันวาคมมีงานประเพณีเรียกว่าบุญบวรวรต โดยพระสงฆ์ในอำเภอเมืองเลยทุกวัดจะมาปฏิบัติธรรม และหมู่บ้านมีคณะกลองยาวชื่อว่าคณะเพชรนาม่วง ที่เล่นกลองยาวได้ดีและมีชื่อเสียงนับว่าเป็นภูมิปัญญาด้านการละเล่นเครื่องดนตรีพื้นเมืองและรับการแสดงในชุมชนต่างๆ หรือจังหวัดอื่นๆ ได้

1.5 หมู่ที่ 5 บ้านท่าบุง ตั้งอยู่ริมถนนบ้านน้อยนาข้าว-ปากหมาก พื้นที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลยเป็นส่วนใหญ่ เป็นที่ราบเหมาะแก่การทำเกษตร ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา เลี้ยงโค กระบือ ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกยางพารา ข้าวโพด และถั่วเหลือง รายได้เฉลี่ยประชากรอยู่ที่ 43,516 บาทต่อคนต่อปี มีกลุ่มอาชีพคือกลุ่มจักสาน กลุ่มอาชีพค้าเหล็ก และกลุ่มอาชีพตัดหน่อไม้ มีครัวเรือนทั้งสิ้น 102 ครัวเรือน ประชากร 414 คนชุมชน มีการลงแขก (เอาแรงกัน) อย่างเข้มแข็งในการทำนา ปลูกยางพารา ตัดหน่อไม้สวนยางพารา ปลูกข้าวโพด เก็บเกี่ยวข้าวหรือข้าวโพด ปลูกถั่วเหลือง เก็บเกี่ยวถั่วเหลือง แต่หมู่บ้านประสบปัญหาน้ำอุบโศกบริเวณและการพังทลายของดินริมแม่น้ำเลยถูกน้ำกัดเซาะทุกปี เป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านร่วมมือในการลด ละ เลิก อบายมุข มีการเล่นการพนันในช่วงเทศกาลวันหยุด เช่นวันสงกรานต์หรืองานศพ มีการออม มีแหล่งอาหารธรรมชาติคือแม่น้ำเลย ภูสะนาว ถึงแม้ว่ามีหนี้สินแต่เป็นหนี้ในระบบ เช่น ธกส. และหนี้กองทุนหมู่บ้าน

1.6 หมู่ที่ 6 บ้านปากหมาก ตั้งอยู่บริเวณถนนสายบ้านน้อยนาข้าว-ปากหมาก และสายภูบ่อปิด-ห้วยพอด พื้นที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลย เป็นที่ราบสูงบางส่วน โดยทั่วไปเป็นที่ราบ ประชากรประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ ปลูกยางพารา ปลูกมันสำปะหลัง เลี้ยงปลาในกระชัง จำนวนครัวเรือน 110 ครัวเรือน จำนวน ประชากร 458 คน รายได้เฉลี่ยของประชากรประมาณ 43,516 บาทต่อคนต่อปี มีกลุ่มอาชีพคือ กลุ่มดอกไม้จันทน์ มีแหล่งอาหารธรรมชาติมีภูเขา คือภูสะนาว มีแม่น้ำเลยที่สามารถหาอาหารได้

ตลอดปี มีการบริหารกองทุนหมู่บ้านเข้มแข็งมีการออม มีกลุ่มอาสาสมัครที่เอาใจใส่สุขภาพของคนในชุมชน หมู่บ้านประสบปัญหาเรื่องน้ำอุบโศก ประสบปัญหาหมอกควันกลืนจากโรงงานมันสำปะหลัง หมู่บ้านส่งเสริมการปลูกพืช สวนครัว ทั้งปลูกในแปลงและในกระดาง ทั้งหน้าบ้านและหลังบ้าน หมู่บ้านยังมีปัญหาหาเสพติดและปัญหาหนี้สิน

1.7 หมู่ที่ 7 บ้านปากหมาก ตั้งอยู่บนถนนบ้านน้อยนาข้าว-ปากหมาก และสายภูบ่อปิด-ห้วยพอด ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลย เป็นที่ราบสูงบางส่วน ประชากรประกอบอาชีพทำนา ทำไร่มันสำปะหลัง ไร่ข้าวโพด ปลูกยางพารา เลี้ยงปลาในกระชัง จำนวนครัวเรือน 197 ครัวเรือน ประชากร 803 คน นอกจากทำไร่ทำนาแล้วยังเลี้ยงสัตว์คือ โค-กระบือด้วย เป็นหมู่บ้านที่มีสวนครัวทุกหลังคาเรือน เพราะหมู่บ้านเน้นการประหยัด การออมและลดรายจ่าย และการบริโภคผักที่ปลูกเอง ปลอดภัย พืช ชาวบ้านผ่านการอบรมมาหลายด้าน เช่น การทำบัญชีครัวเรือน แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ทำแต่ส่งเสริมการออม เช่นการออมวันละบาท ผักสวนครัวรั้วกินได้ หมู่บ้านนี้มีแหล่งอาหารธรรมชาติ คือ ภูสะนาว และแม่น้ำเลย หมู่บ้านยังมีวัฒนธรรมการลงแขก (การเอาแรงกัน) มีคนแก่ที่อายุยืนหลายคนและมีสุขภาพดีเพราะการบริโภคปลาและอาหารพื้นเมือง แต่หมู่บ้านยังประสบปัญหาน้ำในการอุปโภค

1.8 หมู่ที่ 8 บ้านวังโป่ง ตั้งอยู่ริมถนนสายภูบ่อปิด-ห้วยพอด พื้นที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลย มีที่ลุ่มน้ำและที่ราบสูงบางส่วน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ มันสำปะหลัง และไร่ข้าวโพด มีปลูกยางพาราส่วนน้อยเพียง 4 ครัวเรือน แต่ยังไม่ได้ผลผลิต เพราะปลูกมาได้ 3-4 ปีเท่านั้น มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 86 ครัวเรือน ประชากรทั้งสิ้น 403 คน มีรายได้เฉลี่ยของประชากร 43,516 บาทต่อคนต่อปี มีกลุ่มอาชีพ คือกลุ่มเลี้ยงปลากะชังและกลุ่มอาชีพจักสาน หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่มีการบริหารกองทุนเข้มแข็งที่มีกิจการกองทุนหมู่บ้านขยายตัว โดยมีกองทุนหมู่บ้านงบประมาณประมาณ 4.2 ล้านบาท กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต งบประมาณ 12,000 บาท กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ปลากระชัง งบประมาณ 1 ล้านบาท และกลุ่มเกษตรกรทำไร่
ศรีสองรัก มีงบประมาณ 45,000 ล้านบาท โดยได้รับ
งบประมาณสนับสนุนจากสหกรณ์การเกษตรจังหวัด เป็น
หมู่บ้านที่มีศักยภาพด้านเศรษฐกิจ มีการจัดทำบัญชี
ครัวเรือนถึง 40 ครัวเรือน มีการปลูกพืชสวนครัวรั้วสุขภาพ
ทุกครัวเรือน และหมู่บ้านมีการลงแขก (การเอาแรงกัน) แต่ก็
ยังมีการจ้างงาน ค่าแรง วันละ 200-250 บาทต่อวันแต่
ผู้หญิงได้ค่าแรง 200 บาทต่อวัน ชาวบ้านประสบปัญหา
สุขภาพ เป็นโรคเบาหวานกันมาก หมู่บ้านมีป่าชุมชนเป็น
ป่าอนุรักษ์ใช้เฉพาะหมู่บ้าน เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติและ
มีแม่น้ำเลยเป็นแหล่งอาหารและเลี้ยงปลากระชัง หมู่บ้าน
ได้รับการสนับสนุนกองทุนสตรีและเหตุผลที่ได้รับเนื่องจาก
มีศักยภาพในการบริหารกองทุน

1.9 หมู่ที่ 9 บ้านท่าวังแคน ตั้งอยู่ริมถนนสาย
ภูบ่อปิด-ห้วยพอด พื้นที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเลย มีที่ลุ่มน้ำและ
ที่ราบสูงบางส่วน ประชาชนประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ เลี้ยง
ปลาในกระชัง ทำนา ทำไร่มันสำปะหลัง ทำไร่ข้าวโพด ปลูก
ยางพารา การเลี้ยงสัตว์นั้นในหมู่บ้านมีกลุ่มเลี้ยงกระบือ
พระราชทาน โดยได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระ
พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ระยะเวลาเริ่มต้นจำนวน
8 ตัว ปัจจุบันนี้มี 32 ตัว เป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้แหล่งอาหาร
ธรรมชาติเช่น ภูเขาบ่อปิด ภูทอก และภูใหญ่น้ำ มีแหล่งน้ำคือ
แม่น้ำเลย อ่างเก็บน้ำห้วยตาด นอกจากเป็นแหล่งอาหาร
แล้วยังเป็นที่เลี้ยงปลากระชังได้ด้วย มีจำนวนครัวเรือน 81
ครัวเรือน มีจำนวนประชากร 354 คน เริ่มมีการจัดทำป่า
ชุมชนของหมู่บ้าน เพื่อเพิ่มพูนแหล่งอาหารทางธรรมชาติ มี
กลุ่ม อสม. ที่ทำงานเข้มแข็ง ร่วมกันปลูกป่าเฉลิมพระ
เกียรติร่วมกันปลูกพืชผักสวนครัวทุกครัวเรือน เพื่อลด
รายจ่ายเพิ่มรายได้ บริโภคผักปลอดสารพิษ แต่ประสบ
ปัญหาหนี้สิน มีการหมุนเวียนหนี้สิน เช่น ยืมกองทุนนางเงิน
ไปใช้หนี้ ธกส. ยืมเงิน ธกส. ไปใช้หนี้กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น
และการดื่มสุรา ส่วนการพนันมักจะเล่นในงานศพและ
ในช่วงเทศกาลสงกรานต์นอกจากนี้ยังประสบปัญหาขาด
แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

1.10 หมู่ที่ 10 บ้านโคกสว่าง ตั้งอยู่บนถนนสาย
เลย-เชียงคาน พื้นที่เป็นที่ราบและเป็นพื้นที่สาธารณะ
ประชาชนอพยพมาจากที่อื่น มาจากจังหวัดอุดรธานี
จังหวัดขอนแก่น จังหวัดชัยภูมิ และนครราชสีมา ใกล้
หมู่บ้านเป็นที่ทิ้งขยะของเทศบาลเมืองเลย เทศบาลภูเรือ
เทศบาลเชียงคาน เทศบาลวังสะพุง เทศบาลหนองหิน และ
จาก อบต. 10 แห่งในจังหวัดเลย ชาวบ้านเรียกบ่อเทศบาล
ดังนั้นประชาชนส่วนใหญ่เก็บขยะขายร้านของเก่าที่อยู่
ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน โดยมีรายได้ 500-800 บาทต่อ
วัน ชาวบ้านมีอาชีพการทำไร่มันสำปะหลัง ทำนา เลี้ยงสัตว์
ปลูกยางพารา ปลูกข้าวโพด มีปัญหาในพื้นที่ คือ ขาด
เอกสารสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย เนื่องจากอยู่ในเขตป่าไม้ เป็นที่
สกป. มีปัญหามลพิษจากกองขยะ มีกลุ่มอาชีพคือ กลุ่ม
เลี้ยงโค-กระบือ และกลุ่มจักสานแข่งปลาทุย รายได้เฉลี่ยของ
ประชากรคือ 29,656 บาทต่อคนต่อปี มีแหล่งอาหาร
ธรรมชาติ คือภูสะนาว และแหล่งน้ำธรรมชาติคือห้วยอีเลิง
น้อย และห้วยอีเลิงใหญ่ นอกจากหมู่บ้านยังมีปัญหา
เยาวชน ปัญหาคอบายมุขเช่นการซื้อห่วย การดื่มสุราและ
การเล่นการพนัน

1.11 หมู่ที่ 11 บ้านศรีสองรัก ตั้งอยู่ติดถนนบ้าน
น้อยนาซ่า-ปากหมาก อยู่ติดกับบ้านน้อยนาซ่าหมู่ที่ 1 พื้นที่
ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ เหมาะแก่การทำการเกษตร ประชาชน
ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวทหาร ทำไร่มันสำปะหลัง ทำนา
เลี้ยงโค-กระบือ ปลูกยางพาราและข้าวโพด รายได้เฉลี่ย
ของประชากรคือ 43,596 บาทต่อคนต่อปี มีกลุ่มอาชีพ 2
กลุ่ม คือ กลุ่มอาชีพที่ทำน้ำยาอเนกประสงค์ และกลุ่ม
อาชีพจักสาน มีจำนวน ครัวเรือน 182 ครัวเรือน ประชากร
ทั้งสิ้น 590 คน ปัญหาของหมู่บ้านคือการขาดแคลน
น้ำอุปโภคบริโภค น้ำเพื่อการเกษตร ไฟฟ้าไม่ทั่วถึงทุก
ครัวเรือนหมู่บ้านนี้ อสม. ที่เข้มแข็ง ตั้งใจบริการประชาชน
ดูแลเอาใจใส่ด้านสุขภาพและด้านสุขภาพิบาลของชุมชน มี
เครื่องมือในการวัดเบาหวาน เจาะเลือดและวัดความดัน
โลหิต มี อสม. ดีเด่นระดับเขต มีโครงการเลี้ยงโค-กระบือ
จากการได้ชีวิต หมู่บ้านนี้มีโคมากกว่า 50 ตัว และมีกระบือ

ประมาณ 60 ตัว เป็นโครงการของ CP ร่วมกับกรมปศุสัตว์ มีโครงการจัดทำปุ๋ยอินทรีย์ลดการใช้ปุ๋ยเคมี เน้นการปลูก ผักปลอดสารพิษ มีแหล่งทรัพยากรเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติคืออ่างเก็บน้ำห้วยน้อยและภูชะนาวแต่หมู่บ้านนี้มีประชากรส่วนหนึ่งรับราชการจึงมีเวลาไม่ตรงกันในการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนในช่วงเวลาทำงาน

บริบทชุมชนส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา เหมาะแก่การเพาะปลูก มีพื้นที่ทำนาประมาณ 4-5 ไร่ต่อครัวเรือนแต่ผลผลิตก็พอเพียงต่อการบริโภคทั้งปีในครัวเรือน การตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่ม (Cluster settlement) มีไร่นาและไร่พืชชนิดต่างๆอยู่รอบนอก บางชุมชนตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางคมนาคมและริมแม่น้ำ (Line settlement) มีแหล่งน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำสาธารณะ ป่าชุมชน และภูเขาเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ สภาพดินอุดมสมบูรณ์ มีการกสิกรรมแล้วยังมีการปศุสัตว์ด้วย บางชุมชนมีปัญหามลพิษ ชุมชนหลายแห่งมีอาชีพเสริม บางชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการกองทุน แต่หลายชุมชนประสบปัญหาน้ำในการอุปโภคบริโภค ปัญหาหนี้สินและข้อเกี่ยวกับอบายมุข

2. ผลการเสนอโครงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 ด้านการออม โครงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากแนวทางด้านการออมในลักษณะต่างๆ ที่ชุมชนเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ เช่น เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์การผลิต กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มโค กลุ่มกระบือ กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มเลี้ยงปลากระชัง และ ฯลฯ กลุ่มเป้าหมายได้ร่วมกันเสนอโครงการที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้น ชุมชนเข้าใจแนวคิดการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินชีวิตในทางสายกลาง ไม่ประมาท ดำเนินชีวิตบนพื้นฐานความขยันอดทน ประหยัด และอดออม ตลอดจนดำเนินชีวิตด้วยความรอบคอบ รอบรู้ ระวังระวัง ชุมชนได้เสนอโครงการในรูปแบบสนับสนุนด้านการออมในลักษณะการรวมกลุ่ม ได้แก่ โครงการสัจจะออมทรัพย์ โครงการออมเงินวันละ

บาท โครงการออมเดือนละนัดจิตแจ่มใส และโครงการทำบัญชีครัวเรือนดังตัวอย่างจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ ดังนี้ “...โครงการสัจจะออมทรัพย์เป็นโครงการที่เราสามารถทำได้ โดยออมทุกเดือนๆ ละ 50 บาท ซึ่งเป็นการออมเพื่ออนาคต และออมไว้ใช้ยามจำเป็น โดยที่เราไม่ต้องกู้เงินนอกระบบซึ่งดอกเบี้ยร้อยละ 10-20 บาทต่อเดือน ซึ่งเป็นการใช้ชีวิตพอดี้อยู่บนความพอเพียง...” “...อยากให้มีความโครงการออมเงินวันละบาท โครงการออมเดือนละนัดจิตแจ่มใส เดือนละ 30 บาท ส่งเสริมการออมในชุมชนเพิ่มขึ้น ถ้าจำเป็นก็จะกู้ยืมเงินใช้ได้ดีกว่ายืมเงินคนอื่นหรือยืมเงินที่ต้องเสียดอกเบี้ยแพงๆ ...” (ประชุมเชิงปฏิบัติการ, 16 สิงหาคม 2556) ผลวิจัยพบว่าผู้หญิงในชุมชนส่วนใหญ่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันเพื่อส่งเสริมการออมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ

2.2 ด้านการมีสวัสดิการชุมชน โครงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านนี้ชุมชนเห็นความสำคัญของการมีสวัสดิการชุมชนที่ช่วยแก้ไขปัญหาชุมชนได้ในรูปแบบต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมทุกชุมชนทั้ง มีกลุ่มฌาปนกิจที่เป็นสวัสดิการชุมชน โดยเฉพาะเมื่อมีการตายกลุ่มก็สงเคราะห์ศพรายละ 5,000 - 10,000 บาท นับว่าเป็นสวัสดิการชุมชนที่จัดทำขึ้นเอง และบริหารจัดการโดยชุมชนได้รับการสนับสนุนจากผู้นำชุมชน จากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และ อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน) การเสนอโครงการที่เป็นสวัสดิการชุมชน เช่น โครงการออกกำลังการเดินแอโรบิก โครงการให้ความรู้เรื่องโรคเบาหวาน โครงการทำลายยุงลาย โครงการป้องกันโรคไข้เลือดออก โครงการป้องกันโรคฉี่หนูเป็นการให้ความรู้และด้านการมีสวัสดิการชุมชน นอกจากการมีสวัสดิการเกี่ยวกับการกู้ยืมเงินจากกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่เป็นสมาชิก เช่น จากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน หรือกลุ่มอาชีพที่ตนเอง เช่น กลุ่มจักสาน กลุ่มโค กลุ่มกระบือ กลุ่มปลากระชัง ฯลฯ และชุมชนเห็นความสำคัญของสวัสดิการชุมชนด้านสุขภาพในรูปของการให้เป็นกำลังใจเป็นสวัสดิการผู้สูงอายุ และผู้ที่

เจ็บป่วยที่รักษาในโรงพยาบาลเช่นถ้าเป็นคนไข้ในให้วันละ 200บาทแต่ไม่เกิน 10 วันเป็นต้น สวัสดิการชุมชนที่เกิดขึ้นต้องอาศัยการมีส่วนร่วม สัจจะ ความตั้งใจจริงนำไปสู่การพึ่งตนเอง ดังตัวอย่างจากการประชุมเชิงปฏิบัติการดังนี้ “... เราสามารถกู้ยืมเงินจากกลุ่มที่เราเป็นสมาชิกได้ตลอดเวลา ทรัพย์สินของกลุ่มออมทรัพย์การผลิต จะมีเงินให้สมาชิกที่จำเป็นกู้เงิน สามารถกู้เงินฉุกเฉินได้ครั้งละ 500-1,000 บาท แล้วใช้คืนคืนภายใน 1 เดือน ไม่ต้องมีดอกเบี้ย..” “.. ถ้าพูดถึงสวัสดิการของหมู่บ้านเรา กลุ่มฅมาปนกิจเป็นกลุ่มที่ดีมาก มีคนตายในหมู่บ้าน กลุ่มให้เงินค่าทำศพ และทำบุญรายละ 8,000 บาททันที ช่วยแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ เป็นสวัสดิการที่ทุกครัวเรือนเป็นสมาชิก..” “..ชุมชนเรามีสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล ถ้ามีใครเจ็บป่วย ผู้ใหญ่บ้านมีรถรับ-ส่งฟรี มีเงินให้วันละ 200 บาท ถ้าอยู่ในโรงพยาบาล แต่ไม่เกิน 10 วัน คือรายละ 2,000 บาทต่อครั้ง..” (ประชุมเชิงปฏิบัติการ, 16 สิงหาคม 2556)

สวัสดิการชุมชน เป็นสิ่งที่ชุมชนจัดทำขึ้นอยู่บนพื้นฐานการพึ่งตนเองและการพึ่งพาซึ่งกันและกัน การที่เป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ ก็ทำให้มีสวัสดิการการกู้ยืมเงินหรือเป็นสวัสดิการให้เป็นขวัญและกำลังใจในเวลาที่ยจำเป็น และกลุ่มต่างๆ ถ้าเข้มแข็งก็ได้รับการสนับสนุนทั้งเงินทุนและความรู้จากองค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานในจังหวัด

2.3 ด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทุนชุมชน โครงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีหลากหลายขึ้นอยู่กับบริบทชุมชนไม่ว่าเป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทุนภูมิปัญญา ชุมชนเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทุนชุมชน ชุมชนได้เสนอโครงการหลากหลายเช่น โครงการพิทักษ์น้ำเลย โครงการป่าชุมชน โครงการแปลงสมุนไพรมุ่ย โครงการแบ่งปันสมุนไพรมุ่ย โครงการผักสวนครัวรั้วสุขภาพ โครงการตัดบาตรทุกวันพระ โครงการปฏิบัติธรรมทุกวันพระ โครงการจิตสาธารณะทุกวันพระ โครงการรักษาสถูปานาว โครงการถ่ายถอดภูมิปัญญาให้เยาวชน

ให้เยาวชน โครงการอนุรักษ์ห้วยพอดน้อย เป็นต้น ชุมชนทั้ง 11 หมู่บ้านเห็นคุณค่าของทุนชุมชนว่าส่งผลต่อการดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียงดังตัวอย่างจากการประชุมเชิงปฏิบัติการดังนี้ “..ขอเสนอโครงการดูแลแม่น้ำเลย ไม่ให้ชาวบ้านปล่อยน้ำเสีย น้ำใช้ลงแม่น้ำเลย ต้องดูแลเพราะแม่น้ำเลยมีคุณค่ากับพวกเราหลายหมู่บ้าน..” “..เรามีสมุนไพรมุ่ย และมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรมุ่ยหลายคน อยากจะใช้ที่สาธารณะในหมู่บ้าน ปลูกสมุนไพรมุ่ยหลากหลายชนิด โดยเฉพาะต้องปลูกย่านางแดง และหนุมานั่งแทน..” (ประชุมเชิงปฏิบัติการ, 16 สิงหาคม 2556)

“..เราใช้ยาฆ่าหญ้ากันมาก ต้องเตือนกันว่าอย่าให้ยาฆ่าหญ้าไหลลงห้วยพอดน้อย เพราะบางปีน้ำน้อยอาจทำให้น้ำเน่าเสีย ความยากของกลุ่มควายก็ไม่อยากให้ไปแช่น้ำ เราต้องดูแลคุณภาพน้ำด้วย จะได้มีกุ้ง หอย ปู ปลาให้เรากินได้ตลอดไปชั่วลูกชั่วหลาน..” (ประชุมเชิงปฏิบัติการ, 16 สิงหาคม 2556)

ตารางที่ 1 แสดงโครงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แนวทางการพัฒนาสุขภาวะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	โครงการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ด้านการออม	โครงการสัจจะออมทรัพย์ โครงการออมเงินวันละบาท โครงการออมเดือนละนัด จิตแจ่มใส โครงการทำบุญชีวิตรื้อเรือน
ด้านสวัสดิการชุมชน	กลุ่มฅมาปนกิจ โครงการออกกำลังกายทุกวัน, กลุ่มออมทรัพย์การผลิต กองทุนหมู่บ้าน สวัสดิการการรักษาพยาบาล
ด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทุนชุมชน	โครงการพิทักษ์น้ำเลย โครงการป่าชุมชน โครงการแปลงสมุนไพรมุ่ย โครงการปฏิบัติธรรมทุกวันพระ โครงการผักสวนครัวรั้วสุขภาพ โครงการจิตสาธารณะทุกวันพระ โครงการรักษาสถูปานาว โครงการถ่ายถอดภูมิปัญญาให้เยาวชน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

แนวทางการพัฒนาสุขภาพชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	โครงการเสริมสร้างสุขภาพชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ด้านการสร้างกฎเกณฑ์ชุมชน	โครงการขับเคลื่อนปลอดภัยไม่เสี่ยงดัง โครงการลดเหล้าเพื่อครอบครัว โครงการลดการซื้อหวย โครงการลดการเล่นการพนัน โครงการงานศพปลอดภัยและการพนัน

ชุมชนเห็นคุณค่าของทุนชุมชน ทุนทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งอาหาร ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายจากภูเขาที่อยู่รอบๆ ชุมชนและแหล่งน้ำเป็นทุนที่มีค่าต่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ ทุนทางสังคม เช่น โครงการจิตสาธารณะทุกวันพระ เป็นโครงการที่ชุมชนบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชนร่วมกัน แสดงถึงการมีส่วนร่วม ความสามัคคี และการมีจิตสำนึกในความเป็นชุมชนร่วมกัน ส่วนทุนทางวัฒนธรรมและทุนภูมิปัญญาที่มีโครงการ เช่น โครงการตักบาตรและปฏิบัติธรรมทุกวันพระ โครงการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านจักสาน และสมุนไพรให้กับเยาวชน เป็นต้น

2.4 ด้านการสร้างกฎเกณฑ์ชุมชน โครงการเสริมสร้างสุขภาพชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านนี้เป็นกฎเกณฑ์ที่แต่ละชุมชนจัดทำขึ้นเพื่อความ เป็นระเบียบและสงบสุข โครงการทั้งหลายมีทั้งเป็นโครงการประชาสัมพันธ์ให้เห็นคุณค่าของการบริโภคและเป็นข้อห้าม หรือส่งเสริมความปลอดภัยและการลด ละ เลิก อบายมุขในชุมชน เช่น โครงการขับเคลื่อนปลอดภัยไม่เสี่ยงดัง โครงการลดเหล้าเพื่อครอบครัว โครงการลดการซื้อหวย โครงการลดการเล่นการพนัน โครงการงานศพปลอดภัยและการพนัน เป็นต้นโครงการต่างๆ เหล่านี้เป็นโครงการที่ชุมชนสามารถทำได้ เพื่อให้ชีวิตมีคุณภาพ มีวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โครงการเสริมสร้างสุขภาพชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านการสร้างกฎเกณฑ์ชุมชนนี้ ยังเป็นโครงการที่แก้ปัญหาของชุมชน ต้องการสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนปลอดภัยจาก

การซื้อหวย การเล่นเกมพนัน การกินเหล้า แต่การที่จะเลิกนั้นยากจึงต้องเริ่มต้นจากการลดซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน โครงการต่างๆ ด้านการสร้างกฎเกณฑ์นี้ ต้องทำควบคู่กับการประชาสัมพันธ์ สร้างความตระหนักในชุมชน สร้างความเข้าใจ ควบคู่กับการลด ละ และเลิกได้ในที่สุด แม้อาจหวังผลไม่ได้เต็มที่ก็ทำให้ชุมชนสงบและปลอดภัยอย่างแท้จริงการประชุมเชิงปฏิบัติการดังนี้ “..ห้ามดื่มเหล้าคงยาก เพราะมีการซื้อขายในหมู่บ้าน ต้องเริ่มจากงานบุญประเพณี เช่น ช่วงเข้าพรรษา เป็นต้น แต่หมู่บ้านของเราจะเริ่มต้นที่งานศพก่อน เป็นงานศพปลอดภัย เจ้าภาพได้ประหยัดค่าใช้จ่าย และเราจะรณรงค์เอาเข้าที่ประชุมหมู่บ้านด้วย..” “..หมู่บ้านท่าบุงของเรามีปัญหาวัยรุ่นนับถือมอเตอร์ไซด์เสี่ยงดัง ควรมีโครงการขับเคลื่อนปลอดภัยไร้เสี่ยงดังได้รับความร่วมมือกลุ่มเยาวชนและผู้ปกครอง พ่อแม่ก็ช่วยกันดูแล...” “...ยืมเงินง่ายยิ่งจ่ายง่าย เก็บเศษเหล็กจากบ่อขยะไปขายได้วันละ 500-600 บาท พอขายๆ ก็ตั้งวงกินเหล้ากัน แต่การเล่นการพนันไม่มีเฉพาะเทศกาลหรืองานศพ ในช่วงสงกรานต์มีการเล่นการพนันกัน งานศพมีการเล่นการพนัน มีเจ้ามือไพ่ เจ้ามือไฮโดจากที่อื่น ได้บ้าง ส่วนใหญ่เสียมากกว่า แต่เจ้ามือรวย...” (ประชุมเชิงปฏิบัติการ, 16 สิงหาคม 2556) ชุมชนเห็นความสำคัญในการสร้างกฎเกณฑ์ชุมชนทำให้เป็นชุมชนปลอดภัยเริ่มต้นจากความตระหนักถึงโทษและการใช้จ่ายกับอบายมุข

อภิปรายผล

ผลการวิจัยในการเสนอโครงการเสริมสร้างสุขภาพชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามความต้องการของชุมชนที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นจากกระบวนการวิจัยชุมชนได้เสนอโครงการในรูปแบบกลุ่มอาชีพ และกลุ่มสังคม เพื่อเป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ส่งเสริมการออม และทำให้สุขภาพแข็งแรง เช่น โครงการสัจจะออมทรัพย์ โครงการออมเงินวันละบาท โครงการออมเดือนละนัดจิตแจ่มใส โครงการทำบุญซื้อข้าวเดือน โครงการ

ผักสวนครัวรั้วสุขภาพ โครงการผักปลอดสารพิษ โครงการลดการดื่มเหล้า โครงการลดการซื้อหวย โครงการลดการเล่นการพนันในงานศพ เป็นต้น ซึ่งทุกโครงการที่ชุมชนร่วมกันเสนอนั้นเป็นโครงการที่ชุมชนกำหนดขึ้น และสามารถทำเองได้ และเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการสร้างอนาคตที่มีหลักประกันความมั่นคงในชุมชนร่วมกัน สะท้อนแนวคิดของ เสรี พงศ์พิศ (2551) ที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาชีพ ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพ ทำให้เกิดชุมชนเรียนรู้และลดปัจจัยที่ทำลายสุขภาพ ทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งมีหลักประกันที่ชุมชนร่วมคิดร่วมกันทำ เกิดการเรียนรู้และการจัดการ นอกจากนี้โครงการที่ชุมชนเสนอมาแสดงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันปฏิบัติ และร่วมในการรับผลประโยชน์ คือ สร้างสรรค์ความสุขในชุมชน การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพลังในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันทำ ร่วมรับผิดชอบแทน ตลอดจนนำไปสู่การพัฒนา (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2548) ผลการวิจัยสะท้อนถึงความพยายามพัฒนาด้านเศรษฐกิจในชุมชน การสร้างพลังอำนาจ และความเป็นธรรมในสังคม ตลอดจนการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างมีคุณค่า และจัดเป็นสวัสดิการชุมชนเพิ่มขึ้น (Mayo, 1994) และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยเฉพาะการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทุนชุมชนและส่งเสริมให้ชุมชนมีพลังอำนาจในการควบคุมกระบวนการต่างๆ ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการกระจายอำนาจชุมชนได้ (Taylor, 2000, Dutt, 2004, Sukprasert, 2015) และโครงการต่างๆเกี่ยวกับทุนทางสังคมควรได้รับการสนับสนุนเป็นพิเศษเพราะทุนทางสังคมนั้นแสดงถึงการร้อยรัดความสัมพันธ์ของผู้คน แสดงถึงความสามัคคี พลังทางสังคม พลังความร่วมมือ การมีส่วนร่วมและความไว้วางใจกันของคนในชุมชน (เสรี พงศ์พิศ, 2551; Putnam, 2000)

ผลการวิจัยยังพบว่าผู้หญิงในชุมชนมีบทบาทสำคัญเป็นการผลักดันเชิงรุกโดยเฉพาะการออมในรูปแบบต่างๆ เป็นการ “อุดหนุน” “ออมเพื่ออนาคต” “ออมไว้ใช้ยาม

จำเป็น” “ออมเพื่อไม่ต้องกู้ยืมนอกระบบ” และกิจกรรม “การลด ละ เลิกอบายมุข” เห็นได้ว่าบทบาทผู้หญิงมีความสำคัญในการดำเนินกิจกรรมชุมชนเนื่องจากผู้หญิงทำงานเป็น อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน) มีความรู้เรื่องสุขภาพ สามารถเจาะเลือด วัดระดับน้ำตาลได้ วัดความดันโลหิต มีความรู้และสามารถแนะนำเรื่องการป้องกันโรคไข้เลือดออกและมีความกระตือรือร้นในการดำเนินกิจกรรมในโครงการใหม่ๆ ที่ส่งเสริมสุขภาพะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้หญิงในครอบครัวและในชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรของครอบครัวและการบริหารจัดการกลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้

สรุปผลการวิจัย

ชุมชนร่วมกันกำหนดโครงการเสริมสร้างสุขภาพะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามความต้องการของชุมชนจากกระบวนการวิจัย ชุมชนเข้าใจแนวคิดการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินทางสายกลาง ทำอะไรพอดี มีความรอบคอบไม่ประมาท บนพื้นฐานความขยัน อดทน ประหยัดและอดออม แต่อย่างไรก็ตามชุมชนยังข้องเกี่ยวกับอบายมุขต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเสพสิ่งเสพติด เช่น การดื่มสุรา การสูบบุหรี่ การเล่นการพนัน มีการซื้อหวยใต้ดิน ดังนั้น เพื่อเป็นการเสริมสร้างสุขภาพะชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนได้เสนอโครงการต่างๆ ตามความต้องการของชุมชน ทั้ง 4 ด้านคือ ด้านการออม ส่งเสริมการออมด้านการมีสวัสดิการชุมชน ด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทุนชุมชน และด้านการสร้างกฎเกณฑ์ชุมชนซึ่งเป็นโครงการที่ชุมชนทำตัวเองเพื่อให้มีวิถีชีวิตมีสุขภาพะตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและผลการวิจัยพบว่าผู้หญิงในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดกิจกรรมโครงการ ถึงแม้ว่าทุกชุมชนมีผู้ชายเป็นผู้นำเป็นส่วนมากแต่กิจกรรมในชุมชนผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการโครงการอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ชุมชนควรรำนำโครงการเสริมสร้างสุขภาพชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปดำเนินการในชุมชนโดยเฉพาะในกลุ่มกิจกรรมลด ละ เลิก อบายมุข เนื่องจากผลวิจัย พบว่า อบายมุขในชุมชนทำให้เกิดปัญหาในการดำรงชีวิตในชุมชน

2. ผู้นำชุมชนควรสนับสนุนบทบาทผู้หญิงในการพัฒนามากขึ้นและเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเป็นผู้ริเริ่มมากขึ้น เนื่องจากผลวิจัย พบว่า ผู้หญิงเป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมทุกด้านในชุมชน โดยเฉพาะการส่งเสริมสุขภาพชุมชน

3. ชุมชนควรเปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนและควรสนับสนุนเยาวชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของเยาวชน เนื่องจากผลวิจัย พบว่า เยาวชนยังขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน

4. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์กรการบริหารส่วนตำบลควรสนับสนุนโครงการในการเสริมสร้างสุขภาพชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการสนับสนุนงบประมาณหรือองค์ความรู้ต่างๆ เนื่องจากผลวิจัย พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

5. ควรมีการศึกษาโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในแต่ละชุมชนตั้งแต่การพัฒนาโจทย์วิจัย ในการเสริมสร้างสุขภาพชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติโครงการและประเมินผลความต้องการอย่างแท้จริงของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

ปริญญานุช พิบูลสรารุณ. (2550). *หลักสูตร “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”* [เอกสารประกอบการอบรม]. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2548). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อุษากการพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2538). *การพัฒนาจริยธรรม*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร, และเชมณัฐ อินทรสุวรรณ. (2553). *ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและกาใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ริชแมกซ์ อินเตอร์พรีนธ์.

วัชรินทร์ สายสาระ. (2551). *จากแนวคิดสู่ภาคปฏิบัติ นักพัฒนามือใหม่ทำอะไร*. เลย: โรงพิมพ์รุ่งแสงการพิมพ์.

วิทยากร เชียงกูล. (2548). *จิตวิทยาในการสร้างความสุข*. กรุงเทพฯ: สายธาร.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน.

เสวี พงศ์พิศ. (2551). *ยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

Dutt, L. K. (2004). I plan, you participate: A southern view of community participation in urban Australia. *Community Development Journal*, 39(1), 13-27.

Mayo, M. (1994). *Communities and caring: The mixed economy of welfare*. London: Macmillan.

Putnam, D. R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. NY: Simon and Schuster.

Sukprasert, S. (2015). Community capital and herbal plants diversity conservation. *The International Journal of Interdisciplinary Environmental Studies*. 10(2), 12-19.

Taylor, M. (2000). *Top down meets bottom up: Neighbourhood management*. NY: Joseph Rowntree Foundation.